

УДК 343.97:316.624.2

М.О. ЧЕРНИШ, Одеський державний університет внутрішніх справ

СПАДКОВІ ТА НАБУТІ ФІЗІОЛОГІЧНІ І ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ І МАРГІНАЛІЗМУ

Ключові слова: маргінал, маргіналізація, маргіналізм, маргінальні прошарки, делікт, делінквент, спадкові передумови, придбані соціальні якості, фізіологічні і психологічні передумови

Падіння керованості суспільством за останні 20 років і посилення стихійних процесів привели в Україні до маргіналізації значної частини населення. Це проявляється: в виродженні народу, пов'язаному з перевищенням смертності над народжуваністю, падінні рівня життя і зануренні за межу бідності майже половини населення, багаторазовому зростанні хвороб по всіх класах захворювань і погіршенні здоров'я нації, посиленні алкоголізму і наркоманії, істотному зростанні злочинності, ігноруванні суспільної моралі і масовому падінні моралі, правовому нігілізмі як «верхів», так і «низів».

У вітчизняній теорії кримінального права та криминології [1–3], соціології [4, 5], філософії [6, 7] і політології [8] в останні роки з'явилися роботи з вивчення галузевих аспектів маргіналізації українського суспільства. Аналізуються окремі категорії маргіналів – наркомани [9], повії [10], алкоголіки [11], безпритульні [12], а також деякі соціальні умови даних явищ. Разом із тим за межами наукового аналізу залишається такий важливий аспект, як фізіологічні і психологічні передумови маргіналізму – спадкові та придбані. Однак без спеціального аналізу даного аспекту дослідження складних явищ, зокрема, маргіналізації суспільства та рівня маргінальної злочинності, – буде неповним.

Тому метою статті є аналіз співвідношення спадкових передумов та набутих соціальних якостей людини, сукупності її фізіологічних і психологічних характеристик і спроба визначити пріоритетні чинники, що впливають на закріплення в людині маргінальних ознак, його схильність до правопорушень, а, отже, розвиток та зниження рівня маргінальних процесів у суспільстві. Її новизна полягає у постановці самої проблеми маргіналізації українського суспільства, а також в детальному аналізі тих психофізіологічних особливостей людини (спадкових і набутих), які відіграють істотну роль у зниженні і підвищенні ступеня маргіналізації як окремої людини, так і всього суспільства. В силу своєї складності ці питання або замовчуються, або не знаходять достатнього розгляду у вітчизняній науці

Вихідна соматична основа про- та антисоціальної поведінки людського індивіда. Біологічні характеристики індивіда знаходяться під його особистим контролем, утворюють первинну субстанцію для потенційних відносин з іншими людьми і суспільством в цілому. З часів Ч. Ломброзо вони відносно самостійні в криминології, проте їх абсолютизація і зведення в першооснову людських злочинів незмінно зводили нанівець такою ж мірою, як їх повне ігнорування. Загальним узгодженим результатом стало твердження про *взаємну обумовленість психофізіологічних і соціальних чинників та їх інтеграційний вплив на людські вчинки*. Це майже бездоганна теза в науковому відношенні і така ж марна – у практичному, бо в житті часто важливіше знати не теоретичну складність явища, а те конкретне і просте значення, яке воно може мати для справи.

Близько півстоліття тому було емпірично встановлено, що *мезоморфність* (щільний кістяк і розвинені м'язи) корелює з рівнем делінквентності серед *молодих білих чоловіків*. Також, важливо показати ті фізіологічні і психологічні риси людського індивіда, які є потенційними передумовами для виникнення

маргіналів, а при певних суспільних обставинах стають такими, що визначають їх антисоціальні вчинки. Ці риси утворюють клас особливих ознак, мають під собою біологічну і соціальну основу, в сукупності утворюють певну характеристику, властиву криміногенним маргіналам, яка відіграє вирішальну роль в їх подальшому відторгненні від суспільства, усвідомленні людини його античастиною у зіставленні з ним.

Особливу увагу біологи та психологи приділили проблемам передачі від одного покоління іншому *якісних – позитивних і негативних – характеристик*. З'ясувалося, що добре успадковуються нейтральні, особливо фізіологічні, ознаки – форми носа, вух, рота, губ. Іноді на них лежить печать сімейних або навіть родових характеристик. Цілком можуть передаватися у спадок дальтонізм, облісіння, гемофілія, правильні (неправильні) риси обличчя, потворність. У роду геніїв більше талановитих дітей, ніж в інших сім'ях. Талант здатний фізіологічно і психологічно відтворювати талант. У середніх же за здібностями індивідів менше шансів стати батьками відомих і талановитих дітей.

Сумніви щодо зроблених висновків виникали, проте, знову й знову, оскільки на практиці, в природних умовах і в експериментах, неможливо розділити факторну дію спадковості і дію середовища на формування тих чи інших характеристик. Професори Б. Фрімен, Х. Ньюмен і К. Хольцингер зробили висновок, що спадковість закладає фундаментальні основи темпераменту особи як по подібності, так і за відмінністю, що спадковість і навколишнє середовище майже однаково ефективні у формуванні темпераменту [13, с.170–171].

Особливо помітну стійкість виявили різного типу патології, зокрема відтворення недомства. Російський професор Г.В. Морозов вказує на можливість прямої передачі нащадкам конкретних клінічно виражених патологічних ознак, переважно олігофренії, вважаючи що вони складають лише невелику частку спадкових хвороб. Психолог Р.Л. Дагдейл до-

сліджував 5 поколінь з 540 нащадків сім'ї Джуксів. Більше половини з них потрапила до категорії осіб з низьким інтелектом, а також стали бродягами і жебраками.

Впадає в очі вразливість досліджень з погляду забезпечення чистоти спадкових процесів. Всі нові нащадки Джуксів успадковували не тільки фізіологію і психологію своїх біологічних попередників, але й їх невибагливий побут, і, найімовірніше, сам спосіб життя, все «духовне» спілкування, позбавлене культури. Теоретично це могло справляти на недоумкуватих нащадків ще більший вплив, ніж спадковість.

У маргінальному середовищі все складається до однієї «корзини». Якщо біологічна спадковість обумовлює передачу різного роду аномалій, зокрема негативних, на 25–30 %, то соціально низьке середовище надає багато десятків відсотків додатково до біологічної програми, щоб їх було досить для забезпечення повноти аномалії. Більшою мірою для цього середовища характерні алкоголізм і куріння майбутньої матері, стреси, часті аборти і гінекологічні хвороби, неповноцінне харчування, інфекційні хвороби і неконтрольований прийом ліків на першому місяці вагітності, а також в цілому несприятливий для майбутньої дитини спосіб життя. У зв'язку з цим, у західній кримінології вже сформульована проблема насильницької стерилізації тих вірогідних батьків, які страждають на захворювання, що впливають на інтелект і психіку, а також стерилізації алкоголіків, наркоманів і злочинців з глибокою і стійкою антигромадською мотивацією. В США, де населення має сильну прагматичну орієнтацію, переконані в тому, що держава повинна стримувати процеси самовідтворення маргіналізму і зобов'язана запобігати погіршенню генофонду.

Інші спадкові нахили приводять до захворювань в результаті різних додаткових несприятливих чинників. Вони підвищують вірогідність захворювання близьких родичів хворого. При патологічній спадковості у

обох батьків ризик захворювання у дітей збільшується [14, с.81].

Разом із тим, існують наукові докази фахівців – біологів, фізіологів і психологів про наявність декількох складових в особі майбутнього злочинця (фізіологічної і психологічної; біологічної і соціальної), що є відносно самостійними спочатку.

Відносна самостійність і взаємозв'язок фізіологічних і психологічних процесів в людському організмі. Процеси, які лежать в основі, наприклад, агресивної поведінки, можуть робити вплив на індивіда ще до народження. В результаті цілого ряду досліджень – в судових архівах та експериментах, психологами різних країн було встановлено, що «якщо у значного числа засуджених прийомних дітей засуджені ще й біологічні батьки, то це свідчить про вплив генотипу на формування злочинної поведінки». При цьому наукова неупередженість призвела вчених до думки про те, що, можливо, успадковується навіть не схильність до агресії як така, а якась характерна межа (наприклад, імпульсна або прагнення до лідерства, що збільшують можливість прояви агресії). Услід за ними були виявлені й інші супровідні агресії чинники, тобто виходило, що успадковується не сама агресія, а риси, що спонукають до неї. Це – фізична сила, високий зріст, низький інтелект, прагнення до домінування, самовираження і епатажу, а також підвищений опір, імпульсивність і авантюризм, знижена здатність переносити фрустрацію [15, с.232–238]. І, не дивлячись на те, що ряд припущень не підтвердився, а деякі виявилися помилковими, не дивлячись на те, що нещадна критика виявила очевидні «проломи» і некоректність в дослідженнях, вченим вдалося наблизитися до істини та дійти деяких загальних висновків.

За зовнішніми проявами агресії стоять не тільки соціальні причини, але і індивідуальні біологічні та психологічні відмінності людей, тому що успадковується схильність не тільки до агресії, але й до кримінальної по-

ведінки. Серед передумов асоціальної поведінки, як встановили Р. Берон і Д. Річардсон, знаходяться гормони, зокрема тестостерон, статеві чоловічі хромосоми, хромосоми з додатковими «У», особливості гіпоталамуса і мигдалеподібного тіла. Нервова система людини перебуває у готовності «битися або тікати»: саме ця нейроструктура після досягнення організмом певного рівня фізіологічного збудження проводить запуск механізму агресивного реагування.

Взаємозалежність і відносна самостійність біологічного і соціального в людині. Більшість вчених знов і знов підкреслюють взаємообумовлений характер біологічних і соціальних чинників, а деякі з них вважають неправомірною постановку питання про те, що саме виступає в ролі вирішальної сили. Проте (і це головне!), ніхто з них не заперечує, що такі біологічні відмінності існують, що вони успадковуються і можуть відповідно до «задуму» природи виявлятися в поведінці людини, посилюватися, ослаблюватися і нейтралізуватися під впливом чинників соціального середовища: добробуту, культури, освіти. Спадковість закладає «найбільш істотні основи» (А.П. Сперлінг), а навколишнє середовище може змінювати ці основи до кращого або гіршого, може проявити їх адекватно біологічної моделі, нейтралізувати або пригнічувати. Але спадковість, так само як і соціальне середовище, має якісь межі, за які людина в масі своїй не здатна вийти. Часто вона виступає в ролі психофізіологічної моделі майбутньої соціальної поведінки людини, оскільки природна програма цієї моделі досить жорстко обумовлює зміст вибірки всього соціального, того, що засвоюється і привласнюється людиною як його соціальна сутність.

Завищені сенсорні показники, наприклад підвищена збудливість, гіперактивність, нетерплячість, можуть характеризувати людину з будь-якого соціального середовища. Але у вищому середовищі, в поєднанні з властивими їй характеристиками (елітна освіта, висока

культура, сприятлива емоційно-психологічна атмосфера і т.п.), – вони можуть породити видатного композитора, музиканта, вченого – і багато хто з них дійсно був в історії або є сьогодні такими. У низькому ж соціальному середовищі неучтво і вимушена зневага до моральних норм, помножені на голод і холод, – з високим ступенем вірогідності здатні привести такі психологічні якості до озлобленості та агресії – як *поширених передумов злочинності*. Маргінальне середовище своїми соціальними засобами закріплює первинні фізіологічні і психологічні передумови і доповнює їх цілим рядом аналогічних психологічних і соціально-психологічних рис. Таких, як імпульсивність, запальність, дратівливість, гнів, відчайдушність, образливість, нездатність до самоконтролю. З часом, під впливом досить випадкових обставин, можуть виникати також схильність до лідерства; упереджена атрибуція ворожості (приписування ворожих намірів іншим, а звідси постійна готовність до випереджувального нападу, превентивної агресії); уміння заповнювати агресією або загрозою агресії соціальні якості, яких бракує (знання, уміння); паразитування (всі, хто навколо, зобов'язані обслуговувати); підтримка репутації, що сформувалася, і навіть задоволення від спричинення шкоди іншим, що забезпечує відчуття комфорту і тимчасового заспокоєння.

Таким чином, людина зі спочатку завищеними, з біологічної точки зору, але нейтральними в соціальному плані психологічними властивостями відбирає прийнятне для себе з суспільних відносин, з метою пристосування організму до навколишнього середовища: у одному випадку це – розвинене, високе, і в такому поєднанні доля здатна винести біологічну істоту, що має їх в своєму розпорядженні, на висоту соціальної піраміди офіційного суспільства. В іншому випадку – за відсутністю гербового, доводиться писати на простому папері: адсорбувати те, що подарувала доля. Але відбувається це за шаблоном, закладеним природою: з соціального середо-

вища більшою мірою вибирається те, що відповідає біологічним передумовам і не суперечить біологічній сутності даного типу індивіда. І, оскільки кожен рівень середовища характеризується своїм специфічним набором цінностей і стандартів, то в процесі соціалізації фактично найчастіше відбувається закріплення природної схильності особи.

Маргіналізм і злочинність закріплюються саме в низькому соціальному середовищі і здатні до розширеного відтворення.

Психологічні аномалії як потенційна передумова криміногенності. Найбільш суспільно небезпечний характер можуть мати діяння тих психопатологічних індивідів, які нездатні усвідомлювати змістовний сенс своїх дій (бездіяльності) і, через відсутність свідомої волі, нездатні управляти своїми вчинками. Їх діяння кваліфікуються як суспільно небезпечні, але на підставі судово-медичної експертизи такі люди визнаються неосудними і підлягають примусовому лікуванню як психічно хворі, але не злочинці.

Вчені виявили також *прямої зв'язок між фізіологічними і психологічними процесами* в організмі людини. Один із основоположників радянської психіатрії П.Б. Ганнушкін констатував, що «душевна хвороба пов'язується із станом всього організму, з вродженою конституцією індивідуума, із станом його обміну речовин, з функціонуванням ендокринної системи, нарешті, із станом нервової системи...» [16, с.30]. Російській професор Г.В. Морозов [14, с.88–89] підкреслив, що психічні хвороби – це результат складних і різноманітних порушень діяльності різних систем організму, і показав цілий ряд соматичних симптомів, супроводжуваних психічними хворобами. Це – порушення кровообігу, травлення, обміну речовин, внутрішньої секреції, розладу функцій окремих органів і т.п. Іноді ці хворі помітно худнуть або повніють, що свідчить про порушення обміну речовин. Для атеросклерозу і сифілісу мозку характерні порушення серцево-судинної системи, оскільки ці захворювання приводять до змін кровоносних

судин. Деколи змінюються деякі рефлекси, притлумлюються чутливість і рухові функції, наголошуються порушення вегетативної нервової системи, парез і параліч.

Спостерігається і зворотний вплив патологічних фізіологічних процесів на психіку, яка під впливом їх стає такою ж дефективною. Р. Берон і Д. Річардсон [15, с.207–208] встановили, що особи, схильні до коронарних захворювань, схильні також і до суперництва, поспішають, нетерплячі, ворожі і відкрито агресивні до тих, хто їх оточує, неодмінно прагнуть одержати перемогу, що, у свою чергу, обумовлює формування специфічних соціально-психічних і власне соціальних рис. Проте, при цьому виявляються вагомні «підводні рифи»: виявляється, що одна і та ж риса в різних соціальних середовищах і при різному наборі біологічних і соціальних додатків здатна виконувати різні функції (назвемо цю рису *негативною* і *позитивною* – з погляду здорового організму і суспільних інтересів). Під дією, наприклад нетерплячості, в одному випадку прискорюються розумові, творчі процеси і наближується продуктивний результат. У маргінальному середовищі вона ж вимушено використовується як складова механізму люті і агресії.

Встановлено, що рід злочинних діянь також впливає на підвищену захворюваність. Наприклад, неврити, аж до часткової або повної паралізації рук, – специфічне злодійське захворювання. Більшість квартирних злодіїв скаржаться на постійні судоми рук, нечутливість нижніх кінців рук, їх слабкість. Страх, що супроводжує злодія, руйнує нирки за рахунок підвищеного викиду в кров гормонів страху – адреналіну і нор-адреналіну. Звідси – нефрит і навіть туберкульоз нирок. Крім того, страх породжує виразкову хворобу шлунку і дванадцятипалої кишки.

Отже, соціальне середовище здатне впливати на людину подвійно: за допомогою матеріальних чинників – переважно на фізіологічні системи і за допомогою психологічних і інших нематеріальних чинників – на сенсор-

ні системи, психіку, інтелект, організм в цілому. Негативні чинники і аномальні психічні стани обумовлюють підвищені криміногенні передумови в поведінці.

Психофізіологічна спадковість як фактор кримінальної поведінки. Майже півтора століття, з часу публікації в 1876 р. книги «Злочинна людина» Ч. Ломброзо, маргінальне середовище є об'єктом пильної уваги вчених.

Сучасна кримінологія має в своєму розпорядженні переконливі приклади, що підтверджують генетичну схильність людини з певними характеристиками до вкрай аномальних вчинків, зокрема злочинів. Справа в тому, що в такому складному процесі, як соціалізація людини, його неповна соціалізація і анти соціалізація бере участь велика кількість чинників і їх поєднань, причому на різних рівнях. У цьому багатоликому процесі все неоднозначне динамічне, рухоме, ніщо не з'єднується механічно, а результат – ступінь соціалізації людини – важко передбачуваний. Ще більш непередбачуваний характер його вчинків. Тому в цьому складному переплетенні систем, чинників, спадкового і соціального, особистого і середовищного, закономірного і випадкового – при бажанні і запрограмованості, під впливом особливостей характеру або через специфіку професійної призми, через яку учений дивиться на проблему і вирішує її, можна виявити різні системи як позитивних, так і негативних залежностей. У підготовці злочинця до злочину і в його здійсненні беруть участь всі попередні чинники, які впливали в житті на людину. Отже, те різне, що стверджують різні учені, насправді все і повною мірою є в справі. І в цій справі становлення злочинця, а тим більше маргінала, немає вибору у дилемі «або – або» – біологічні або соціальні чинники. На практиці є маса випадків, коли в одних кримінальних і маргінальних обставинах переважає спадковість і ще ширше – біологічні чинники, тобто у тому числі й набуті вже в житті. Ч. Ломброзо, не прагнучи до того, встановив таку позитивну залежність,

заявивши, що злочинцями не стають, а народжуються, що без поправок, безумовно, було перебільшенням і небезпідставно, сприймається як виклик суспільству і його владі над людиною. В інших випадках домінуючим чинником виступає середовище, якому вдається переламати природний негатив в людині. Деколи справа обходиться і без «перелому», тому що з погляду психіки і фізіології все гаразд, в нормі, а середовище лише поглиблює і асоціалізує «правильні» біологічні передумови. Тому учені правильно стверджують, що злочинцями не народжуються, ними стають [16, с.71]. Навіть агресія не є невинним і неминучим результатом людської природи [15, с.208].

Більшість учених схиляються до думки про те, що спадковість і навколишнє середовище є взаємозалежними і у принципі однаковими за силами. У якихось випадках успадковується біологічна матерія, її особливості – більш-менш розвинені, але зовсім не сам талант або здібності, які в сприятливому соціальному середовищі вимагають чималих зусиль вчителів і тих, хто навчається. Виконавчі здібності не успадковуються [13, с.168], середовище здатне лише корегувати біологічні завдатки в той чи інший бік.

Разом із тим безперечним слід визнати і той факт, що спадкове і біологічне є первинним субстратом в людині, вже згодом схильним до соціальних модифікацій. «Найбільш істотні основи закладаються спадковістю, а навколишнє середовище може міняти ці основи на краще або гірше. Спадковість визначає можливі межі звершень будь-якого індивідуума в будь-якій даній ситуації, тоді як навколишнє середовище визначає, наскільки близько до цих меж може підійти людина в конкретній ситуації» [13, с.174–175].

Біологічне, таким чином, - первинне, соціальне повторне. Біологічне визначає. Соціальне вирішує.

Вирішальна роль соціального в поєднанні біологічних передумов та соціальних факторів. Вирішальну роль середовища можна

прослідкувати на прикладах поєднання *біологічних передумов і соціальних чинників.*

Із 18 можливих поєднань різних рівнів біологічного і соціального в людині (низького, середнього і високого) як мінімум в шести варіантах люди безумовно або імовірно стають соціальними або біологічними маргіналами або тими й другими разом.

Біологічний низький рівень в з'єднанні з соціально низьким середовищем, як і навпаки, має в своєму розпорядженні одну єдину детермінанту: зробити людину глибоким маргіналом, а під впливом кримінального середовища – і кримінальним маргіналом. При цьому можна, навіть не враховуючи нюанси, скажімо, ступені олігофренії або патологічної агресивності людини, зараховувати до даної категорії всіх осіб обох груп – біологічно низької і такої ж соціальної.

Поєднання біологічно середнього рівня з низьким соціальним, як і навпаки, біологічно низького з соціальним середнім, здатне породжувати різні наслідки. Біологічно середній, будучи накладеним на низький рівень соціального, з високим ступенем вірогідності може стати соціально маргінальним, але з визначенням, не нижнім, статусом в своєму середовищі. А біологічно низький в поєднанні з соціальним середнім рівнем такої ж величини має незначний шанс виправити біологічну аномалію, підняти особу до мінімально середнього рівня в соціальному плані і ще більше шансів – залишити особу на рівні соціального або (и) біологічного маргінала.

Певними надіями на підвищення життєвого статусу особи до середнього рівня розташовують (1) біологічно високий рівень в поєднанні з соціально низьким, маргінальним і (2) соціально високий в об'єднанні з біологічно низьким. Перший виступає даністю і може завершитися як появою маргінального (кримінального) лідера, так і просуванням людини вгору за соціальними сходами до будь-якого рівня. Другий шлях, мабуть, менш успішний, проте і він іноді здатен принести позитивні результати: включити індивіда у від-

носно нормальне життя за допомогою оволодіння простими соціально значущими заняттями. Досвід усиновлення хворих дітей сім'ями з країн, де рівень соціального захисту високий, підтверджує правильність реплік нянь спеціальних дитячих будинків про те, що цим дітям «в житті повезло». Проте, всі ці випадки, швидше, виключення із загального правила. Безнадійно і дуже хворі діти, тобто з біологічно низьким рівнем, в якому б соціальному середовищі вони не з'явилися, в масі своїй мають мало шансів стать повноцінними людьми. Середнє і високе соціальне середовище іноді здатне підняти їх на якийсь «людський» рівень, мінімально соціалізувати, навчивши деяким навикам та правилам поведінки. Проте, в житті багато таких біологічних синдромів, які не підлягають виправленню або здатні до цього в мінімальній мірі. Формально, багато хто з таких індивідів може знаходитися в суспільстві, в системі законослухняних відносин. Але більшість з них тягне назад, до тваринного світу і слабке соціальне середовище, руйнує його, сприяючи самовикиду людської істоти за межі офіційного суспільства, в маргінальні шари.

Отже, аналіз показує, що маргінали можуть з'явитися з декількох біологічних джерел: фізіологічних і психологічних, спадкових і набутих. Вирішальна роль у процесі становлення людини як соціальної істоти і законослухняного громадянина належить соціальним чинникам. Встановлений прямий зв'язок між фізіологічними і психологічними властивостями особи, біологічними передумовами, з одного боку, і розумовою відсталістю – з іншою, психофізіологічними властивостями і ступенем агресивності людського індивіда; між розумовою відсталістю, підвищеним рівнем агресивності і зниженим соціальним статусом людини в суспільстві. Біологічні передумови відіграють визначальну роль у виборі людиною соціальних цінностей – вони первинні. Вирішальне значення в проходженні законослухняному або протиправному способу поведінки людини,

як правило, мають соціальні чинники. Це не дезавує висновки, в яких причини антисоціальної поведінки виявляються в певній (патологічної) специфіці спадковості і таких же набутих біологічних особливостях.

У масі своєї процес становлення кожної окремої маргінальної кримінальної особи не має під собою жорсткої біологічної або соціальної обумовленості і виникає по волі «його величності випадку» у вигляді безпосереднього контакту з колишніми злочинцями, спонтанно в групі, з метою добування продуктів, наркотиків та інших «благ». Але за законом великих чисел утворюються закономірності, тобто істотні, об'єктивні і такі, що повторюються, зв'язки між явищами об'єктивної дійсності. *Великій масі маргіналів криміногенність властива як природній фон їх існування і як спосіб вижити.* За допомогою власних організацій маргінальні групи здійснюють «розвідку» в офіційне суспільство, до якого не належать, з метою насильницького і безвідплатного вилучення благ, які це маргінальне середовище практично не виробляє. Воно змушено бути паразитом при суспільстві, що виштовхнуло його з себе.

Середовище здатне впливати на будь-яку біологічну систему, зокрема патологічну спадковість, змінюючи соціальні властивості осіб і їх біологічну систему в будь-який бік – позитивний, з погляду суспільних інтересів, або негативний. *Серед соціальних чинників маргінальне середовище виділяється як найбільш впливове.* Саме воно більшою мірою породжує причини психічних і соматичних захворювань, що обумовлюють біологічну маргінальність. Воно ж здатне соціальними засобами закріплювати біологічні дефекти людини, багато разів підсилювати їх і відтворювати нижні шари в розширеному масштабі. Отже, соціальне середовище, що постійно погіршується, закономірно призводить до появи маргіналів, що постійно розширюється, а погіршення фізіологічних і психологічних якостей – генофонду нації, закладає довгострокові передумови погір-

шення і соціального середовища, особливо нижнього, нижнього середнього рівня, і суспільства в цілому і навіть створює загрозу для існування нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслов А. О. Тероризм у контексті сучасних маргінальних процесів / А. О. Маслов // Вісник Житомирськ. держ. ін-ту. – 2004. – № 19. – С. 23–27.

2. Константинов С.Ф. Маргінали та маргінальність: адміністративно-правова суть / С. Константинов, В. Зінич // Науковий вісник КНУВС. – 2006. – № 2. – С. 61–65.

3. Стрелковська Ю. О. Маргінальні групи в структурі організованої злочинності: кримінологічне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. О. Стрелковська. – Одеса, 2009. – 20 с.

4. Бродецька Ю. Ю. Феномен маргінальності в сучасному українському суспільстві: теоретико-методологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.01 «Теорія та історія соціології» / Ю. Ю. Бродецька ; – Харківськ. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2003. – 19 с.

5. Зубко Г. Ю. Маргінальність – загально-теоретична характеристика / Г. Ю. Зубко // Право і безпека. – 2009. – Вип. 5 (32). – С. 96–99.

6. Кемалова Л. І. Маргінальність в умовах трансформаційних процесів сучасного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. Наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Л. І. Кемалова ; Таврійськ. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2006. – 20 с.

7. Свящук А. Л. Феномен маргінальності у генезисі сітьового суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. Наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / А. Л. Свящук ; Харківськ. ун-т повітряних сил ім. Івана Кожедуба. – Х.,

2006. – 20 с.

8. Матета О. А. Політична та етнокультурна маргінальність у трансформаційних процесах пострадянської України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / О. А. Матета. – Х., 2007. – 18 с.

9. Митрофанов І. І. Кримінально-правові засоби впливу на наркозалежних осіб, які вчинили злочини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. І. Митрофанов ; Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2009. – 20 с.

10. Варивода В. І. Адміністративно-правова протидія проституції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. І. Варивода ; Київськ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 20 с.

11. Стеблінська О. С. Запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в стані сп'яніння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. С. Стеблінська ; Львівськ. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2008. – 16 с.

12. Касьянова Н. М. Боротьба з безпритульністю та бездоглядністю в Донбасі (1943–1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Н. М. Касьянова ; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 19 с.

13. Сперлинг А. П. Психологія / А. П. Сперлинг ; пер. с англ. С. И. Ананин. – М. : 000 «попудри», 2002. – 432 с.

14. Жариков Н. М. Судебная психиатрия : учеб. для вузов / Н. М. Жариков, Г. В. Морозов, Д. Ф. Хритинин ; под общ. ред. Г. В. Морозова. – 2-е изд., стереотип. – М. : Инфра-М-Норма, 2001. – 432 с.

15. Бэррон Р. Агрессия : учеб. пособие / Р. Бэррон, Дебора Ричардсон ; пер. с англ.

С. Меленевской и др. – СПб. : Питер, 1997. – 330 с. – (Серия «Мастера психологии»).
 16. Криминология : учеб. для вузов / под науч. ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. – СПб. : Изд. Дом С.-Петербур. ун-та : Изд-во юрид. фак. С.-Петербур. ун-та, 2005. – 520 с.

Черниш М. О. Спадкові та набуті фізіологічні і психологічні передумови кримінальної поведінки і маргіналізму / М. О. Черниш // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 915–923 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10hntorim.pdf>

Розглянуто співвідношення спадкових передумов і набутих соціальних якостей людини, а також сукупність її фізіологічних і психологічних характеристик. Зроблена спроба визначити домінуючі фактори, що визначають ступінь антисоціалізації людини, глибину його індивідуальної маргінальності, схильності до делікту і, в кінцевому рахунку, рівень злочинності в суспільстві, розвиток та зниження рівня маргінальних процесів.

***

Черныш М.А. Наследственные и приобретенные физиологические и психологические предпосылки криминального поведения и маргинализма

Рассмотрено соотношение наследственных предпосылок и приобретенных социальных качеств человека, а также совокупность его физиологических и психологических характеристик. Сделана попытка определить доминирующие факторы, определяющие степень антисоциализации человека, глубину его индивидуальной маргинальности, склонности к деликту и, в конечном счете, уровень преступности в обществе, развитие и снижение уровня маргинальных процессов.

***

Chernysh M.A. The Hereditary Both Got Physiological and Psychological Preconditions of Criminal Behavior and Marginalize

The article deals with the relation of hereditary and acquired the prerequisites of social qualities of man, as well as the sum of its physiological and psychological characteristics. Attempted to determine the dominant factors determining the degree of antisocialisation person, the depth of his individual marginal, propensity for tort and, ultimately, the level of crime in society, development and the reduction of marginal processes.

Форум пр